

کتاب‌شناسی

«باب حادی عشر»

محمدرضا زاده‌وش

«الارشاد فی معرفة حجج الله علی العباد» از شیخ مفید، تلخیص المرام فی معرفة الاحکام، خلاصة الاقوال فی معرفة الرجال، خلاصة فی اصول الدین، كشف اليقين فی فضائل امير المؤمنين (ع)، لب الحكمة، مختصر شرح نهج البلاغة و ... به نظاره نشست.

کتاب منهج الصلاح فی اختصار المصباح هم‌گزیده‌ای از ده فصل کتاب مصباح المتعجد شیخ طوسی است که علامه حلی هر فصلی را نامی نهاد و برای هر سرفصل جمله‌ای شرح‌گونه نگاشته و فصل یازدهم آن را «فی ما یجب علی عامة المتکلفین من معرفة اصول الدین» نام کرده است و البته این فصل هر چند در ادامه آن نگارش‌گزیده‌گونه آمده است، اما نوشتاری جداگانه است و در حقیقت هم مستقل است و هم غیر مستقل! مصباح شیخ را بسیاری تلخیص کرده‌اند و نخستین ملخص مصباح همان شیخ طوسی (ره) مؤلف کتاب است! (ر. ک: فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۲۱۰) و پس از وی بسیاری دیگر که چه بسا نامشان تاکنون مجهول مانده است (ر. ک: فهرست کتابخانه آستانه رضوی، ج ۲، ص ۲۴۵ و فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۲۰۴) چنین کرده‌اند.

نکته گفتنی دیگر درباره‌ی باب حادی عشر آن است که اگر

نام رساله‌ی باب حادی عشر را کمتر کسی است که نشنیده باشد، با این حال آنچه - اگر هم گفته و یا نوشته شده - ناشنیده و ناخوانده مانده آن است که این رساله جزیی از یکی از کتاب‌های علامه حلی (ره) با نام منهج الصلاح است که آن نوشتار نیز خود خلاصه‌ی کتاب مصباح المتعجد شیخ طوسی است.

امروزه باب حادی عشر را که تا چندی از کتب درسی حوزویان نیز به شمار می‌رفت، هم از خامه‌ی علامه حلی و هم اثری مستقل قلمداد می‌نمایند. همچنین این نگارش که شاید روزی برای عوام یا طلاب مبتدی خلاصه گشته است، هم اکنون از پراج‌ترین کتب اعتقادی و بلکه نگارش‌های کلامی به شمار است و صد البته که این موضوع، تبخیری اندازه‌ی علامه را در تلخیص، و یا بهتر است بگوییم بازساخت و خلق جدید آثار گذشتگان و بازپرداخت و بازآفرینی، بر ما روشن‌تر می‌سازد.

نمی‌رود نمونه‌های دیگری از این تلخیص‌های موفق علامه که ضمن بازکاوی کتاب‌های پرارزش و ضروری و با اهمیت برای دانش‌پژوهان و طلاب دین و دانش آن زمان، مطالبی از آن را هم انتخاب نموده و کتاب را دستینه (handy book) کرده و یا به طور کلی نظرات در یک موضوع را گلچین نموده و کنار هم قرار داده است را می‌توان در: تذکرة الفقهاء علی تلخیص فتاوی العلماء، المستجد من کتاب الارشاد (خلاصه‌ی کتاب

۴. به کوشش محمدتقی محمدی، قدس، قم، تاریخ مقدمه ۱۳۶۲.
۵. به کوشش محمود افتخارزاده، دفتر نشر معارف اسلامی، قم. و بعدها:
۶. به تصحیح و تحقیق و تعلیق محمود افتخارزاده، نشر هیأت، تهران، چاپ چهارم ۱۳۷۸ ش.

۲. نسخه‌های خطی

۱. کتابخانه آستانه مشهد شماره‌های ۴۸، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۵ و ۳۵۷ (فهرست، ص ۶۱۴).
۲. کتابخانه آستانه حضرت عبدالعظیم (ع) شماره‌های ۲۱۲ و ۲۸۷ (فهرست، ص ۴۴۴ و ۴۴۷).
۳. کتابخانه آستان حضرت معصومه (س) شماره ۵۵ (فهرست، ص ۷۵).
۴. کتابخانه آقای سید عباس کاشانی شماره ۲۲ (فهرست، ص ۸۳).
۵. کتابخانه آیت الله حکیم شماره‌های ۷۲۵، ۱۱۷۷، ۱۷۰۵، ۱۷۵۷ و ۱۹۲۷ (فهرست، ج ۱، ص ۸۵).
۶. کتابخانه بادلیان شماره ۶۴ و ۱۵۴۱.
۷. کتابخانه بزرگ آیت الله مرعشی نجفی شماره‌های ۶۹، ۱۰۰۳، ۲۲۴۷، ۵۱۴۷، ۲۴/۷۰۳۶ (فهرست، ج ۱، ص ۸۲؛ ج ۳، ص ۳۹۴؛ ج ۶، ص ۲۳۲؛ ج ۱۳، ص ۲۵۳ و ج ۱۸، ص ۲۰۲).
۸. کتابخانه بنیاد اوپنهایم بدون شماره.
۹. کتابخانه دانشکده الهیات دانشگاه مشهد شماره‌های ۶۶۸ و ۱۵۷۷ (فهرست، ج ۱، ص ۴۶۷ و ج ۲، ص ۷۱۲).
۱۰. کتابخانه دانشگاه لوس آنجلس شماره‌های ۹۷ و ۱۰۵۱ (فهرست، ص ۶۶۳ و ۷۰۷).
۱۱. کتابخانه شاهچراغ (ع)، شماره ف (فهرست، ج ۲، ص ۱۹۴).
۱۲. کتابخانه فاضل خوانسار شماره‌های ۲۴۴، ۲۴۴/۵ و ۲۵۴ (فهرست، ج ۱، ص ۲۱۱).
۱۳. کتابخانه مجلس شورای اسلامی شماره‌های ۱۰۹، ۲۷۶۷، ۳۱۴۹، ۴۳۳۹، ۴۹۵۴، ۵۲۴۴، ۵۳۸۴ و ۵۴۱۷ (فهرست، ج ۱، ص ۱۷۸۹؛ ج ۷، ص ۳۲۵؛ ج ۱۰، ص ۷۲۹؛ ج ۱۲، ص ۲۸؛ ج ۱۴، ص ۲۴۳؛ ج ۱۶، ص ۲۵۶ و ۲۹۰، ۳۲۷).
۱۴. کتابخانه مدرسه آخوند همدان شماره ۴۶۴۳.
۱۵. کتابخانه مدرسه آیت الله گلپایگانی شماره‌های ۳۸۷، ۱۶۰/۴، ۱۵۲/۱۹، ۱۰/۶۳ (فهرست، ج ۱، ص ۳۲۰).
۱۶. کتابخانه مدرسه نواب شماره ۷۹ (فهرست، ص ۵۱۸).

تاریخ اتمام آن را، طبق نسخه‌های موجود، یازدهم ذیحجه الحرام سال ۷۲۳ هجری قمری بدانیم و تاریخ درگذشت علامه را نیز محرم الحرام ۷۲۶ هجری قمری محسوب داریم، پس پذیرفته ایم که این از آخرین نگارش‌های علامه یعنی در کمتر از سه سال پایانی عمر گزاربار وی بوده است و این خود اهمیتی ویژه دارد. بنابراین ضروریات و معروفیت فراوان باب حادی عشر بر آن شدم تا کتاب شناسی مختصری بدان اختصاص دهم. این مختصر اندک مایه در بخش‌های زیر دسته‌بندی گشته است:

الف. باب حادی عشر

در این قسمت چاپ‌های مختلف این کتاب آمده است و بیشتر جمع‌آوری چاپ‌های محقق مدنظر بوده است و سپس نسخه‌های خطی آن در کتابخانه‌های جهان شناسانده شده است.

ب. شرح‌ها

در این قسمت نسخه‌های چاپی و خطی شرح‌های نگاشته شده بر کتاب علامه مذکور افتاده است، با اذعان به این مهم که شاید برای پژوهندگان امروز شگفت‌انگیز باشد که شرحی بر رساله‌ای نگاشته شود که خود به آهنگ کوتاه نویسی پدید آمده است.

ج. ترجمه‌ها

این قسمت به ذکر ترجمه‌های ارائه شده از متن باب حادی عشر به زبان فارسی و دیگر زبان‌های جهان در طول تاریخ پرداخته است.

کتاب‌شناسی باب حادی عشر

الف. متن باب حادی عشر

۱. نسخه‌های چاپی

۱. به تحقیق اسماعیل انصاری در پایان مصباح المتجهد شیخ طوسی، [بی‌نا]، ۱۴۰۱ ق.
۲. به کوشش مهدی محقق، دانشگاه مک‌گیل، سلسله دانش ایرانی شماره ۳۸، تهران، چاپ اول ۱۳۶۵ ش.
۳. به کوشش مهدی محقق، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی (به نشر)، مشهد، چاپ دوم ۱۳۶۸ ش [افست از چاپ مک‌گیل].

۱۷. کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی شماره های ۴۸، ۳۷۱ تا ۳۷۶، ۶۸۰۸ (فهرست، ج ۱، ص ۲۲ و ج ۴، ص ۳۳).

۱۸. کتابخانه مرکزی دانشگاه اصفهان شماره ۱۲۲ (فهرست، ص ۹۲۶).

۱۹. کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران شماره های ۳۲۸، ۸۹۳، ۴۱۷۶ و ۷۲۷۴ و ۸۵۹۶ (فهرست، ج ۳، ص ۵۴۳؛ ج ۱۳، ص ۳۱۴۳؛ ج ۱۶، ص ۵۰۳؛ ج ۱۷، ص ۱۶۹).

۲۰. کتابخانه مسجد گوهرشاد شماره ۱۹۸۱ (فهرست، ص ۲۲۴).

۲۱. کتابخانه ملی پرینستون شماره های ۱۵۵۰ و ۱۸۸۶ (فهرست، ص ۲۴).

۲۲. کتابخانه ملی تهران شماره های ۱۱۹۰ و ۱۹۵۷ (فهرست، ج ۴، ص ۴۲۷ و ج ۹، ص ۱۸۷).

۲۳. کتابخانه ملی ملک شماره ۲۱۴۷ (ج ۵، ص ۴۳۷).

۲۴. کتابخانه وزیری یزد شماره های ۲۰۸۵، ۲۲۸۴ و ۲۵۲۰ (فهرست، ج ۴، ص ۱۱۵۹، ۱۲۳۲ و ۱۳۲۶۴).

ب. شرح های باب هادی عشر:

۱. نسخه های چاپی

۱. احسن الاثر فی شرح الباب الحادی عشر از شیخ محمد بن محمد کرمی، بصیرتی، قم، ۱۴۰۴ ق.

۲. ترجمه النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر به اردواز سید تصدق حسین، [بی نا]، هند، چاپ اول.

۳. ترجمه النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، نوید اسلام، قم، ۱۳۷۱ ش.

۴. ترجمه النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از علی اصغر حلبی، اساطیر، تهران، چاپ اول ۱۳۷۳ ش.

۵. ترجمه النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از محسن صدر رضوانی در گفتار رستگاران، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی (به نشر)، مشهد، ۱۳۵۲ ش و چاپخانه مهر، قم.

۶. الجامع فی ترجمه النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از محمدعلی بن محمدحسین حسینی شهرستانی، به کوشش عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، نوید اسلام، قم، چاپ اول ۱۳۷۱ ش.

۷. الجامع فی ترجمه النافع یوم الحشر فی شرح الباب

الحادی عشر از محمدعلی بن محمدحسین حسینی شهرستانی، به کوشش محسن صدر رضوانی،^۱ مؤسسه مطبوعاتی علامه، قم، چاپ دوم ۱۳۶۸ ش.

۸. الجامع فی ترجمه النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از محمدعلی بن محمدحسین حسینی شهرستانی، به کوشش محمدتقی محمدی، نشر کتاب، تهران، ۱۳۳۷ ش.

۹. الجامع فی ترجمه النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از محمدعلی بن محمدحسین حسینی شهرستانی، [بی نا]، تهران، چاپ سنگی ۱۳۲۵ ق.

۱۰. دلیل الفکر شرح واف للکتاب الباب الحادی عشر از علی علمی اردبیلی، مؤسسه الامامة، مشهد، ۱۳۷۴ ق.

۱۱. شرح باب الحادی عشر از محمدتقی محمدی، قدس، قم، تاریخ مقدمه ۱۳۶۲.

۱۲. شرح و تکمیل باب الحادی عشر از حسن مصطفوی، امیرکبیر، تهران، چاپ اول ۱۳۷۰ ش.

۱۳. شرحی بر شرح فاضل مقداد سیوری حلی بر کتاب باب حادی عشر از آیت الله عبدالحسین طیب در کلم الطیب در تقریر عقاید اسلام (به ضمیمه عمل الصالح در بیان ایمان و تقوا)، بنیاد فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۵۲ ش.

۱۴. مفتاح الباب الحادی عشر از ابو الفتح بن میرزا مخدوم حسینی عربشاهی، به کوشش مهدی محقق، دانشگاه مک گیل، سلسله دانش ایرانی شماره ۳۸، تهران، چاپ اول ۱۳۶۵ ش.

۱۵. مفتاح الباب الحادی عشر از ابو الفتح بن میرزا مخدوم حسینی عربشاهی، به کوشش مهدی محقق، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی (به نشر)، مشهد، چاپ دوم ۱۳۶۸ ش [افست از چاپ مک گیل].

۱. این چاپ منتشر شده به تحشیه و کوشش آقای صدر رضوانی ابتدا ترجمه شرح باب حادی عشر «با» جامع شهرستانی نام داشته و سپس شرح باب حادی عشر «با» جامع شهرستانی نام گرفته و حجمش از ۲۳۲ صفحه به ۳۲۸ صفحه افزونی یافته است.

کوشش محسن صدر رضوانی، مؤسسه مطبوعاتی علامه، قم، چاپ سوم [بی تا].

۲۷. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر، دارالطباعه، چاپ سنگی ۱۲۹۲ق؛ به ضمیمه بیان الحدیث المشهور: خلق الله الاشياء ...

۲۸. نتائج الفکر فی شرح الباب الحادی عشر از شیخ محمد بن محمد کرمی در ۴ جلد، [بی تا]، قم، چاپ اول ۱۳۷۶ق.

۲. نسخه های خطی

۱. ارشاد البشر فی شرح الباب الحادی عشر از سلیمان بن احمد آل عبدالجبار قطیفی (تاریخ ادبیات بروکلیمان ج ۲، ص ۷۹۴).

۲. جامع الدرر فی شرح الباب الحادی عشر از خضر بن محمد جبل رودی (الذریعه، ج ۵، ص ۵۱).

۳. زادالمدخر فی شرح الباب الحادی عشر از محمدرضا بن قاسم غروی (الذریعه، ج ۱۲، ص ۷).

۴. شرح الباب الحادی عشر از محمدرضا کلباسی (ماضی النجف و حاضرها، ج ۳، ص ۲۳۶).

۵. ذخیر البشر فی شرح الحادی عشر (نسخه های عکسی مرکز احیاء میراث به شماره ۱۲۸).

۶. شرح الباب الحادی عشر از محمدتقی بن محمدباقر در کتابخانه رضا در رامپور به شماره ۱۸۸۷ (فهرست، ج ۲، ص ۴۰۰).

۷. شرح الباب الحادی عشر از علی بن محمد شیرازی در کتابخانه سالار به شماره ۱۲۶۶ (فهرست، ج ۴، ص ۲۳۶).

۸. شرح الباب الحادی عشر از عبدالحسین کاشانی در کتابخانه نوریخس به شماره ۸۲۶.

۹. شرح الباب الحادی عشر از ابو الفتح بن میرزا مخدوم حسینی عربشاهی در کتابخانه مدرسه آیت الله گلپایگانی به شماره ۱۴۴/۳۵ (فهرست، به کوشش عرب زاده، ج ۱، ص ۴۳۱).

۱۰. شرح الباب الحادی عشر از دلدار بن علی هندی (الذریعه، ج ۱۳، ص ۱۲۰).

۱۱. شرح الباب الحادی عشر از سلیمان بن عبدالله هویزی (الذریعه، ج ۱۳، ص ۱۲۰).

۱۲. شرح الباب الحادی عشر از حسین بن سلطان محمد واعظ استرآبادی در کتابخانه مجلس شورای اسلامی به شماره ۱۴۴۴۹ (فهرست، ج ۳۸، ص ۵۹۳).

۱۳. شرح الباب الحادی عشر از محمد بن احمد خواجهکی (الذریعه، ج ۱۳، ص ۱۲۲).

۱۶. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از فاضل مقداد سیوری حلّی؛ به ضمیمه اعتقادات صدوق، سیر و سلوک مجلسی، آداب المتعلمین، سؤال و جواب حضرت رضا (ع) و ... از انتشارات کتابفروشی بوذرجمهری، به خط عبدالرحیم [تبریزی]، چاپ سنگی ۱۳۷۰ق، مصور.

۱۷. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از فاضل مقداد سیوری حلّی، به نام شرح عنوان الحادی عشر، به تصحیح و توضیح علی اصغر حلبی، اساطیر، تهران، چاپ اول ۱۳۷۳ش.

۱۸. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از فاضل مقداد سیوری حلّی، به کوشش محمود افتخارزاده، دفتر نشر معارف اسلامی، قم.

۱۹. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از فاضل مقداد سیوری حلّی، [بی تا]، چاپ سنگی ۱۲۷۱ق.

۲۰. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از فاضل مقداد سیوری حلّی، شرح و تکمیل از حسن مصطفوی، امیرکبیر، تهران، چاپ اول ۱۳۷۰ش.

۲۱. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از فاضل مقداد سیوری حلّی، [بی تا]، تهران، چاپ سنگی ۱۳۲۵ق.

۲۲. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از فاضل مقداد سیوری حلّی، به کوشش مهدی محقق، دانشگاه مک گیل، سلسله دانش ایرانی شماره ۳۸، تهران، چاپ اول ۱۳۶۵ش.

۲۳. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از فاضل مقداد سیوری حلّی، به کوشش مهدی محقق، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی (به نشر)، مشهد، چاپ دوم ۱۳۶۸ش [افست از چاپ مک گیل].

۲۴. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر، به تصحیح و تحقیق محمود افتخارزاده، نشر هیأت، تهران، چاپ چهارم ۱۳۷۸ش.

۲۵. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر، به نام گفتار رستگاران، به کوشش محسن صدر رضوانی، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی (به نشر)، مشهد، ۱۳۵۲ش و چاپخانه مهر، قم.

۲۶. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر، به

۱۴. شرح الباب الحادی عشر از میرزا ابراهیم بن کاشف الدین محمد یزدی (الذریعه، ج ۱۳، ص ۱۱۸).
۱۵. شرح الباب الحادی عشر مجهول المؤلف در کتابخانه مدرسه آیت الله گلپایگانی به شماره ۱۱۸/۴ (فهرست، به کوشش عرب زاده، ج ۱، ص ۴۳۱).
۱۶. شرح الباب الحادی عشر از ملا ادهم عزلتی خلخالی در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی به شماره ۹۶۸ (فهرست آستان قدس، ج ۴، ص ۲۳۲ و فهرست نسخه های خطی فارسی، منزوی، ش ۹۸۴).
۱۷. شرح معین الفکر فی شرح الباب الحادی عشر از ابن ابی جمهور احسائی (الذریعه، ج ۱۴، ص ۷۳).
۱۸. فتح الباب فی شرح الباب الحادی عشر از عبدالواحد بن نعمت الله جیلانی (الذریعه، ج ۱۶، ص ۱۰۵).
۱۹. مطالع النظر از صفی الدین بن فخرالدین طریحی (الذریعه، ج ۱۳، ص ۱۲۱).
۲۰. معین الفکر فی شرح الباب الحادی عشر از ابن ابی جمهور احسائی (الذریعه، ج ۲۱، ص ۲۸۶).
۲۱. مفتاح الغرر لفتح الباب الحادی عشر از خضر بن محمد حبلرودی (الذریعه، ج ۲۱، ص ۲۲۶).
۲۲. مفتاح الفکر لفتح شرح الباب الحادی عشر از ابن ابی جمهور احسائی (الذریعه، ج ۲۱، ص ۲۳۹).
۲۳. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر از فاضل مقداد سیوری حلی در کتابخانه مدرسه آیت الله گلپایگانی به شماره های ۱۶۱/۲۰، ۱۱۳/۳۶ و ۸۲/۲۰ (فهرست، به کوشش عرب زاده، ج ۱، ص ۴۳۱).
۲۴. النافع یوم المحشر^۲ فی شرح الباب الحادی عشر از فاضل مقداد سیوری حلی در کتابخانه آستان حضرت معصومه (س) به شماره ۴۳۱ (فهرست، ج ۱، ص ۴۳۱).
۲۵. نتایج الفکر فی شرح الباب الحادی عشر از محمد بن محمد طه حویزی (الذریعه، ج ۲۴، ص ۴۶).
۲۶. نظم الباب الحادی عشر از ملا علی زنجانی در کتابخانه بزرگ آیت الله مرعشی (فهرست، ج ۷، ص ۳۵۷).
۲۷. هادی البشر فی شرح الباب الحادی عشر از محسن بن محمد جیلانی (الذریعه، ج ۲۵، ص ۱۵۱).

ج. ترجمه های باب حادی عشر:

۱. نسخه های چاپی

* ترجمه به زبان فارسی

۱. محسن صدر رضوانی در گفتار رستگاران، مؤسسه

- چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی (به نشر)، مشهد، ۱۳۵۲ ش و چاپخانه مهر، قم.
۲. شیخ محمدباقر هندی.
۳. محمدتقی محمدی، قدس، قم، تاریخ مقدمه ۱۳۶۲.
- ** ترجمه به دیگر زبان ها
۱. ائیم روحی فیگلالی به ترکی، ترکیه، چاپ اول.
۲. ویلیام م. میلر به انگلیسی به نام الباب الحادی عشر رساله ای در اصول علم کلام شیعه، انجمن سلطنتی آسیایی، لندن، چاپ اول ۱۹۲۸ م:

al-Babu'l-Hadi Ashar; A treaties on the Principles of Shi'ite Theology, The Royal Asiatic Society, 1928.

۲. نسخه های خطی

ترجمه به زبان فارسی

۱. سید محمد بن تقی حسینی موسوی شهرستانی (الذریعه، ج ۳، ص ۵ و فهرست نسخه های خطی فارسی، منزوی، ش ۹۱۵).
۲. سید محمد بن محمدباقر رضوی (مکتبه العلامة الحلی، ص ۷۰).
۳. علامه محمدباقر مجلسی (الذریعه، ج ۴، ص ۸۳).
۴. مجهول المترجم در کتابخانه علامه طباطبایی شیراز بدون شماره.
۵. مجهول المترجم (فهرست نسخه های خطی فارسی، منزوی، ش ۹۱۵).
۶. محمدباقر بن محمد رضا شانه ساز تستری (الذریعه، ج ۴، ص ۸۳).
۷. محمد بن احمد خواجگی شیرازی (الذریعه، ج ۱۳، ص ۱۲۲ و فهرست نسخه های خطی فارسی، منزوی، ش ۹۱۵/۲).
۸. محمدرضا بن جلال الدین اصفهانی (الذریعه، ج ۴، ص ۸۳).
۹. ملا ادهم عزلتی خلخالی در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی به شماره ۹۶۸ (فهرست آستان قدس، ج ۴، ص ۲۳۲ و فهرست نسخه های خطی فارسی، منزوی، ش ۹۸۴).
۱۰. میرزا حسن نائب الصدر (الذریعه، ج ۴، ص ۸۳).

۲. ظاهراً همین ضبط النافع یوم المحشر... نام صحیح این شرح است نه النافع یوم الحشر... آن گونه که مشهور شده و هم در چاپ های گوناگون آمده است؛ نسخه حاضر یکی از عوامل بیرونی، و تطبیق سجمی «محشر» با «عشر» از عوامل درونی صحت این ضبط به شمار می رود.